

Лукіна Тетяна Олександрівна,

доктор наук з державного управління, професор кафедри професійної освіти центрального Інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України, головний науковий співробітник відділу моніторингу якості освіти АПН України

УПРАВЛІНЯ ЯКІСТЮ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ

Анотація

У статті проаналізовано підходи до організації післядипломної педагогічної освіти. Автором розкривається сутність і завдання післядипломної педагогічної освіти управлінського персоналу та педагогічних кадрів. Основна увага приділяється необхідності спеціального навчання управлінських і педагогічних кадрів технологіям управління якістю освіти та впровадження систем управління якістю освіти на всіх рівнях.

Ключові слова: управління якістю освіти, післядипломна педагогічна освіта, підготовка та перепідготовка керівних кадрів освіти, реформування освітньої сфери.

Категорія “управління” досить багатогранна і використовується в різних сферах суспільної, виробничої, наукової діяльності тощо. Порівняно недавно категорія управління, властиві йому технології, методи й принципи були перенесені до освітньої галузі, яку окремі дослідники тлумачать як сферу масового виробництва. Досить популярним у розвинутих країнах світу стало застосування технології тотального менеджменту, так званої TQM, і стандартів якості в сфері освіти [1; 2]. Проте застосування зазначених технологій і стандартів потребує відповідної їх адаптації як до особливостей гуманітарної сфери, такі до національних потреб кожної країни за умови збереження єдиного спільного ядра та загальної ідеології, що дасть можливість проведення порівнянь і узагальнень.

Управління, як відомо, передбачає переведення об'єкта з наявного у бажаний стан, що характеризується певними визначеними властивостями і чітко встановленими параметрами. Говорячи про управління якістю освіти загалом та післядипломної зокрема, першочерговими залишаються завдання з'ясування сутності, змісту поняття якості освіти, визначення показників і параметрів бажаної якості освіти на всіх освітніх рівнях, а також вироблення механізмів оперативного й об'єктивного вимірювання та оцінювання досягнутої якості [7]. Запровадження сучасних технологій вимірювання, оцінювання й управління якістю освіти покликане створити потужну та ефективну інформаційну основу для виваженого впровадження освітніх і, навіть, суспільно-політичних реформ, підвищити ефективність, насамперед, державного управління освітою, забезпечити результативну реалізацію освітньої політики тощо [7, с. 76 - 79]. Наявність ефективно діючої системи державного управління якістю освіти та зовнішнього оцінювання, прозорих і об'єктивних систем управління якістю інституційної освіти є одними з умов входження України до Болонської системи та світового.

Не можна сказати, що проблема вимірювання й управління якістю освіти нова і маловивчена. У колишньому соціалістичному освітньому просторі цю проблему інтуїтивно намагалися розв'язувати через удосконалення педагогічних методик викладання окремих навчальних предметів та поліпшення успішності учнів (студентів), застосування нових прийомів та методів колективної роботи, оцінювання результатів навчання у групах тощо. Інакше кажучи, проблему вирішували педагогічними засобами, підтвердженням чому є сотні наукових досліджень, методичних робіт, узагальнень передового педагогічного досвіду. Проте, самі терміни “якість освіти”, “управління якістю освіти”, “моніторинг якості освіти”, “інструмент об'єктивного вимірювання” та інші не застосовувалися, поняття “якості освіти” зводилося в основному до “успішності навчання”, а об'єктивність оцінювання результатів навчання учнів (студентів) досягалася шляхом суворого дотримання вчителем критеріїв виставлення оцінок за 5-бальною системою оцінювання.

По іншому складалася ситуація у західних країнах, де зазнали розвитку та поширення технології моніторингової оцінки результатів освітньої діяльності, створювалися національні та міжнародні організації з оцінювання навчальних досягнень учнів та студентів, серед яких найбільш відомими є Міжнародна асоціація з оцінювання шкільної успішності (IEA), Міжнародна асоціація з оцінювання якості освіти (IAEA), Міжнародний інститут планування освіти (MIPO) та багато інших.

У наш час в Україні, на жаль, ще недостатньо уваги приділяється державою питанням створення вітчизняної системи управління якістю освіти, впровадженню моніторингу якості освіти як інструменту оперативного й об'єктивного збору надійної інформації про результати функціонування освітньої системи на всіх рівнях, про результативність освітньої політики і як засобу ефективного випереджального управління освітньої сферою. Способи вирішення проблем вимірювання навчальних досягнень та якості освіти найчастіше залишаються у площині педагогіки і стосуються узагальнення педагогічних технологій в системі “вчитель-учень”.

Варто, на наш погляд, відмітити дослідження російських вчених, які обґрунтували й розробили інституційні моделі управління якістю освіти (М.Афанасьєва, В.Ахренов, В.Качалов, Ю.Копиленко, Г.Круглов, М.Круглов, Д.Матрос, Н.Мельникова, В.Нуждін, В.Орлов, Д.Полев, Л. Червяков та інші). Відомі також цікаві результати щодо апробації окремих моделей і механізмів програмно-цільового управління якістю освіти на регіональному рівні [6; 9; 10].

Фундаментальні проблеми післядипломної педагогічної освіти, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів завжди були у позі зору як вітчизняних і російських дослідників, зокрема В.І.Бондаря, С.В.Крисюка, Ю.М.Кулюткіна, М.В.Кухарева, В.І.Маслова, О.В.Онушкіна, В.П.Киркалова, О.П.Тонконогої, П.В.Худоминського, Т.І.Шамової. У їх наукових роботах обґрунтовано теоретико-методологічні засади підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як специфічної та самостійної ланки освітньої системи. Ці дос-

лідження відіграли велику роль у процесі становлення та утвердження суті системи безперервного підвищення кваліфікації педагогів.

Незважаючи на те, що питанням оновлення змісту післядипломної педагогічної освіти вченими приділяється зараз багато уваги, переважна більшість з них пропонують вирішити цю проблему механічним шляхом, збільшуючи кількість годин на ознайомлення із новітніми методами навчання, різноманітними педагогічними прийомами тощо. На наш погляд, проблема має бути вирішена шляхом якісних, а не кількісних змін, шляхом перебудови змісту післядипломної освіти, перенесення його з позицій викладання різноманітних ефективних методів навчання та управління освітою на викладання теоретичних засад і технологій управління якістю освіти як стрижневій ідеї, головного напрямку усієї освітянської діяльності. При такому підході окремі педагогічні прийоми та методики навчання будуть логічно пов'язані між собою і розглядатимуться як конкретні практичні засоби реалізації єдиної технології управління якістю освіти.

У такому контексті заслуговує на увагу дослідження Н.Г.Протасовою процесів модернізації системи післядипломної педагогічної освіти, оновлення її змісту та форм. Сформульований нею один з принципів гуманізації післядипломної освіти – принцип варіативністю та свободою вибору – дає можливість не обмежуватись “лише вибором форм, методів, змісту навчання, а формувати відповідний спосіб життя післядипломної освіти” [11, с. 136]. Дослідниця наголошує, що різноманітні форми навчання можуть слугувати “за-собом самооцінки власних можливостей та здібностей ” [11, с. 137]. Н.Г.Протасова пропонує відійти від традиційного тлумачення результативності навчання як певних здобутих знань, вмінь і навичок, розглядати її та оцінювати в комплексі через певні професійні й особистісні якості.

У своїх теоретичних і експериментальних дослідженнях ми значну увагу приділяли питанням з'ясування сутності якості освіти, зокрема загальної середньої, розробці та науковому обґрунтування моделей та механізмів державного управління якістю освіти на національному та регіональному рі-

внях. Узагальнення цих розробок покладено в основу монографії [7]. Центральне місце в обґрунтованій нами системі державного управління якістю освіти займає питання модернізації системи підготовки та перепідготовки кадрів для освітньої галузі, насамперед, керівних управлінських кадрів, які повинні не тільки *забезпечити потенційну можливість* реформування системи освіти України, а й спрямувати, реалізувати сам процес оновлення якості освіти та управління нею відповідно до проголошених завдань та вимог міжнародних освітніх стандартів.

Зважаючи на викладене вище, зазначимо, що *метою даної статті* є визначення основних завдань управління якістю післядипломної педагогічної освіти в Україні та з'ясування ключових питань в організації самої діяльності з управлінської якістю освіти, у тому числі й у системі післядипломної педагогічної освіти, що мають бути покладені в основу навчальних курсів (програм) з управління якістю освіти для педагогічних та керівних кадрів освіти.

На сьогоднішній день спостерігається невідповідність між завданнями, що покладені на навчальний заклад і його можливостями. Наприклад, запровадження у навчальний процес середньої школи нових навчальних предметів випереджало підготовку відповідних спеціалістів, які б мали викладати ці предмети; завдання переходу на нові способи управління школою не було підкріплено попередньою роботою з навчання керівників цим технологіям управління; вимога використовувати об'єктивні засоби вимірювання рівня навчальних досягнень учнів і студентів викликала появу лавини неякісних саморобних контрольних матеріалів, так званих "тестів", більшість з яких, навіть у наближенні, не можна назвати інструментом вимірювання, тому що вони не тільки не задовольняли вимогам валідності, надійності, а й містили змістові, предметні помилки, що взагалі не припустимо. Таких прикладів можна навести багато. Усі вони є свідченням відсутності державного планування реформування освітньої галузі, у тому числі системи підготовки та перепідготовки педагогічних та керівних кадрів освіти, можливості вибору педагогом навчальної інституції для навчання на таких курсах, що визнава-

лися б при проходженні атестації. Небайдужі, творчі педагоги та керівники освітніх закладів змушені займатися самоосвітою з питань управління якістю освіти, об'єктивного вимірювання результатів, планування освітньої діяльності, проведення внутрішнього моніторингу якості освіти тощо, що вкрай утруднено та неефективно в умовах недостатності інформаційного забезпечення.

Незважаючи на розмаїття теоретичних і методичних робіт, практичний досвід проведення моніторингових досліджень у галузі освіти, ми мусимо констатувати відсутність до сьогодні в Україні єдиної державної програми переходу від сучасної практики управління освітою до технологій випереджального державного управління якістю освіти. Необхідними умовами і наслідком упровадження цієї технології мають стати:

- спеціальна підготовка та перепідготовка керівних кадрів освіти питанням управління якістю освіти, аналізу й планування освітньої політики, оцінювання й прогнозування якості освіти як перспективного і пріоритетного напрямку державної політики;

- модернізація системи післядипломної педагогічної освіти у напрямку, що забезпечить максимально ефективне навчання педагогів і керівників навчальних закладів основам оцінювання й управління якістю освіти;

- розробка інституційних моделей систем управління якістю освіти, їх апробація та наступна сертифікація;

- розбудова національної системи моніторингу якості освіти, прийняття за норму практики управління освітою за результатами об'єктивного незалежного оцінювання стану освіти та аналізу освітньої політики на всіх рівнях управління.

Сьогоднішній інтерес світової спільноти до проблеми поліпшення якості освіти, що надається, удосконалення професійної майстерності викликаний надто швидкими змінами, які відбуваються у суспільствах, виробництві тощо. Ці зміни вимагають від людини професійного застосування все нових і нових знань, навичок, технологій, об'єднання кількох професій. Навчи-

ти усьому цьому на шкільній або студентській лаві просто неможливо, тому актуальними стають технології та підходи навчання упродовж життя, різні форми післядипломної освіти та підвищення кваліфікації. Не є винятком і система післядипломної педагогічної освіти, якій, на мій погляд, має бути приділена надзвичайно велика увага, тому що це не просто сфера підготовки фахівців, а система формування спеціалістів, які мають забезпечити сучасне навчання і випереджальний розвиток інших членів суспільства.

Терміни “якість освіти”, “моніторинг якості освіти”, “оцінювання якості освіти” останнім часом стали дуже популярними у педагогічному середовищі України та й інших країн світу. Такому швидкому поширенню цих термінів певною мірою сприяють різноманітні міжнародні проекти в освітній сфері, зокрема Проект Міністерства освіти і науки України та Світового банку “Рівний доступ до якісної освіти”. Одним з структурних компонентів, напрямів реалізації даного проекту є “Професійний розвиток педагогічних працівників”, який передбачає перебудову системи післядипломної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації педагогічних і керівних кадрів системи загальної середньої освіти, підвищення професійного рівня та компетентності учителів та керівників шкіл шляхом запровадження нових навчальних курсів, програм стажування, що враховуватимуть особливості сучасного реформування освіти та потреби педагогів, забезпечення доступу до нових педагогічних матеріалів, проведення тематичних семінарів тощо. Особлива увага буде приділена директорам навчальних закладів. Планується запровадження спеціальних навчальних програм, призначених для підвищення їх кваліфікації саме як керівників шкіл.

Центральне місце у навчальних програмах для педагогічних та керівних кадрів освіти займатимуть оцінні технології в освіті, теорія й практика впровадження й функціонування систем управління якістю освіти на різних рівнях, стратегічний менеджмент, управління людськими ресурсами тощо.

Завдання управління якістю післядипломної педагогічної освіти доцільно, на нашу думку, розділити на два пов’язаних між собою і одночасно са-

мостійних завдання: з одного боку – це завдання навчання педагогічних, керівних кадрів освіти, а також і науково-педагогічних працівників системи післядипломної освіти питанням вимірювання, оцінювання й управління якістю освіти, застосування новітніх методів управління освітою, а з другого – упровадження у саму систему післядипломної педагогічної освіти технологій і систем управління якістю цією освітою.

Якщо проаналізувати тематику виступів на різноманітних конференціях, статей у наукових журналах, то можна побачити, що в основному ми розуміємо необхідність змістового оновлення навчальних курсів, переходу до нових форм оцінювання, наприклад, зовнішнього незалежного. Проте, незважаючи на упровадження нових курсів, методик навчання, в шкільний освітній процес, у підготовку педагогів, проведення певних змін у навчальному процесі у вищій школі, бажаного ефекту, суттєвих позитивних змін, на жаль, поки що не спостерігається. Чому виникла така ситуація?

Відповідь на це питання, на наш погляд, прихована у відсутності загальноноціональної стратегії розвитку освітньої сфери, стратегічного планування розвитку освіти та ефективного стратегічного менеджменту освіти. Це у свою чергу, пов'язане з недостатнім рівнем професійної підготовки керівного апарату освіти на всіх рівнях щодо реалізації завдань управління якістю освіти, відсутністю стрижневої ідеї розвитку, загальноприйнятих норм, понять, стандартів якості освіти.

У багатьох державних програмних документах, зокрема в Національній доктрині розвитку освіти, зазначена необхідність поліпшення якості освіти як пріоритетного напрямку реформування освітньої галузі. У зв'язку з цим, виникає низка запитань, на які необхідно як найшвидше знайти відповіді, інакше запропоновані заходи з реформування системи освіти та післядипломного навчання, модернізації системи державного управління не будуть реалізовані.

Перше питання, яке потрібно науково *розробити*, обґрунтувати, але потім обов'язково *нормативно затвердити* у відповідних документах, стосу-

ється з'ясування *сутності категорії “якість освіти”*. Визначення якості освіти загалом та післядипломної педагогічної зокрема, досить складне завдання, тому що воно має лаконічно відобразити сучасні суспільні та особистісні запити, бути динамічним відповідно до змінюваних умов та обставин. Можливо, саме цим пояснюється наявність кількох сотень визначень цієї категорії. Зазначимо, що розгляд якості освіти лише як психолого-педагогічної категорії недоцільно і навіть небезпечно. Пояснення цього криється у тому, що якість освіти насамперед є політичною і управлінською категорією, у якій фактично зосереджується основна позиція держави щодо її діяльності у сфері інтелектуального та духовного розвитку нації. Якість освіти акумулює у собі квінтесенцію освітньої політики держави та певному етапі її розвитку і відображає стратегічні лінії розбудови системи освіти. Отже, залежно від того, що ми будемо розуміти під цим терміном, який зміст вкладати у нього, буде формуватися й загальна стратегія оцінювання й поліпшення цієї якості.

Найчастіше якість освіти сприймається як інтегральна характеристика, певний показник розвитку суспільства у певний період часу, історичну епоху. Незважаючи на те, що це політична категорія, якість освіти не є предметом політичного змагання. Якість освіти ми пропонуємо розглядати як певну сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, що надають йому здатність формувати такий рівень професійної компетентності, який задовольнить потреби громадян, підприємств і організацій, суспільства і держави в цілому [8].

Друге питання, з якою метою потрібно формувати це поняття? На нашу думку, – щоб планувати діяльність з *управління цією якістю освіти*, тобто переводити її у стан з бажаними, заздалегідь окресленими і, головне, чітко визначеними параметрами і характеристиками.

Третє питання стосується того, *як будувати діяльність з поліпшення якості освіти* на різних освітніх рівнях. Ми вважаємо, що якість освіти як пріоритетний напрям державної політики має стати своєрідним стрижнем, центральною ідеєю, на яку буде орієнтуватися вся діяльність з модернізації

освіти. Наявність чіткого розуміння того, чим є якість освіти, від чого вона залежить дасть можливість упорядкувати величезну кількість розрізнених на сьогодні завдань, освітніх програм, дій, встановити послідовність їх реалізації, взаємозв'язок між результатами упровадження тощо. Інакше кажучи, отримання бажаної якості освіти з визначеними показниками потрібно розглядати як стратегічну мету розвитку освіти, а вся діяльність з управління освітньою сферою перетворитися на *управління саме якістю* освіти відповідно до її змістового наповнення, структури та визначених параметрів. Якщо, наприклад, говорити про реалізацію цього напряму з позицій завдань зазначеного міжнародного проекту, то ця діяльність з планування й поліпшення якості освіти має реалізовуватися на державному рівні як державне завдання, національна програма, а заклади післядипломної педагогічної освіти навчати слухачів тому як здійснювати цю діяльність на регіональному та місцевих рівнях.

Четверте питання, що логічно випливає з попереднього, як управляти якістю освіти? Якщо управління означає переводити об'єкт в бажаний стан, то насамперед потрібно навчитися визначати цей стан. Для цього бажаний і наявний (досягнутий на сьогодні) стан потрібно описати у певних показниках, які можна достатньо точно, об'єктивно й оперативно виміряти у зрозумілих та інформативних одиницях.

Логічним продовженням є наступне завдання, що є надзвичайно актуальним у цьому сенсі. Це завдання *розробки системи національних показників якості освіти*, яка дала б можливість оперативно відстежувати досягнуті результати розвитку освітньої системи відповідно до поставлених завдань та напрямів її модернізації, аналізувати та оцінювати ці результати на предмет досягнення чи не досягнення мети освітньої політики. Як окремий напрям можна виділити також і завдання розробки показників і критеріїв оцінювання якості професійної підготовки педагогічних та керівних кадрів освіти. Зауважу, що ці показники мають задовольняти загальним вимогам щодо побудови системи показників якості освіти, а саме: бути обмеженою за кількістю пока-

зників, самодостатньою, повною, адекватною основним цілям і завданням післядипломної педагогічної освіти педагогічних кадрів, динамічною і простою в обчисленнях [7, с. 69].

Розробка показників якості професійної підготовки педагогічних та керівних кадрів освіти є необхідною умовою створення *систем управління якістю освіти* як на державному, так і на інституційному рівні та впровадження системи моніторингу якості професійної підготовки кадрів як складової частини системи управління якістю освіти. Система моніторингу якості професійної підготовки кадрів виступатиме інформаційною основою державного управління освітою і забезпечить можливість оперативного й ефективного реагування системи управління на потреби галузі.

Наступне питання стосується того *як навчити викладачів і керівників* тим технологіям планування й аналізу освітньої політики, методикам сучасного оцінювання, управління освітньою установою і системою освіти, якістю цієї освіти, тобто питання стосується необхідності застосування інших прикладних, практично орієнтованих, методик, технологій викладання й навчання педагогічних і керівних кадрів освіти. Більшість навчальних курсів підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів мають значну частину теоретичного матеріалу і, на жаль, не містять належної практичної складової. Поза увагою викладачів і слухачів залишаються питання відпрацювання механізмів реалізації тієї чи іншої методики, технології тощо.

Надзвичайно необхідним, на наш погляд, є упровадження у навчальний процес практико орієнтованих курсів (навчальних модулів) з навчання педагогічних і керівних кадрів програмно-цільовому управлінню, методу проектування (метод проектів) в освіті з обов'язковим опрацюванням цих методик на практиці для визначення результативності й ефективності запропонованої роботи.

Таким чином, завдання управління якістю післядипломної педагогічної освіти є надзвичайно актуальним зважаючи на процеси реформування освітньої сфери та інтеграції освітньої системи України у європейській та

світовий освітній простір і вирішувати його потрібно у комплексі і на всіх рівнях управління.

Список використаних джерел

1. Боттани Н. Показатели ОЭСР в области образования: цели, организации и процесс создания // Перспективы. - 1999. - № 1. – Т. XXVIII. – С. 67 - 84.
2. Бриггс Денни. Краткий обзор тенденций образования в США //Перспективы: сравнительные исследования в области образования. - 1996. - Т. XXV. - № 3. - С. 37 - 58.
3. Вакулі П. Програмно-цільовий метод як засіб системного управління розвитком освіти //Освіта і управління. - 2003. - № 1. - Т. 6. - С. 75 - 83.
4. Васильев В.А. Управление качеством и сертификация: Учеб. пособие для спец. 657000 "Управление качеством" / В.А. Васильев, Ш.Н. Каландаршвили, В.А. Новиков, С.А. Одинокоев; В.А. Васильев (ред.) - М.: Интернет Инжиниринг, 2002. - 413 с.
5. Віткін Л. Деякі аспекти впровадження систем менеджменту якості освіти у вузах // Матеріали IV щорічної міжнар. конф. "Розбудова менеджмент-освіти в Україні" // <http://management.com.ua/be/be024.html>.
6. Гутник Г.В. Проектное управление качеством образования в регионе //Стандарты и мониторинг в образовании. - 2001. - № 2. – С. 18 - 28.
7. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 292с.
8. Ляшенко О.І., Лукіна Т.О.
9. Модернизация управления муниципальной образовательной системой на основе развития демократических государственно-общественных отношений: Проект Саратовской региональной стратегической команды Мегапроекта "Развитие образования в России" // <http://www.ipkro.saratov.ru/project/project..>

10. Проект "Региональная система управления качеством образования" /Мегапроект "Развитие образования в России" //www.depedu.yar.ru/ megoproj/rogest/prog.doc.
11. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку. – К., 1998. – 176с.

Лукина Т.А.

Управление качеством последипломного педагогического образования в контексте образовательной реформы

Аннотация

В статье проанализированы подходы к организации последипломного педагогического образования. Автором раскрывается сущность и задания последипломного педагогического образования управленческого персонала и педагогических кадров. Основное внимание уделяется необходимости специального обучения управленческих и педагогических кадров технологиям управления качеством образования и внедрению систем управления качеством образования на всех уровнях.

Ключевые слова: управление качеством образования, последипломное педагогическое образование, подготовка и переподготовка руководящих кадров образования, реформирования образовательной сферы

Lukina Tetyana

Management of Post-Graduate Pedagogical Education Quality in the Context of Educational Reform

Summary

The approaches to organization of post-graduate pedagogical education are analyzed in the article. Essence and tasks of post-graduate pedagogical education of managerial staff and pedagogical employees opens up by an author. Basic attention is spared to the necessity of the special teaching of managerial staff and pedagogical employees of education quality management technologies introduction the systems of education quality management at all levels.

Keywords: quality management education, post-graduate pedagogical education, training and retraining of managerial personnel of education, reform of the education sector.

Лукіна Т.О. Управління якістю післядипломної педагогічної освіти в контексті освітньої реформи // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. - № 1. – С. 69-73.